

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 23. septembra 1863. ~

Gospodarske stvari.**Gotova pomoč, da zajec sadnih dreves ne objeda.**

V kmetijskih časopisih se je špehova koža (bohovka, Speckschwarte) že večkrat priporočala, da odvrta zajca, ako se ž njo drevesa namažejo. Po obilnih skušnjah zanesljivih sadjorejcev je to gotova pomoč. Al vprašanje je: ali špehova maščoba drevesni skorji ne škoduje?

O tem pripoveduje gospod Havser v „Pomolog. Monatschrift“ to-le:

Pred nekterimi leti me sreča nekega jesenskega dne eden mojih sosedov, ki je nesel kos svinske kože v roci. Ko ga poprašam, čemu mu bode, mi odgovori, na vrt grem, da bom ž njo drevesca namazal, da mi jih zajec ne ogrize in da gladko in mlado skorjo dobijo. Odsvetujem mu to opravilo in pravim, da ravno ta maža utegne drevesni skorji jako škodovati. On se mi nasmeja in pravi: „Gospod! ravnaj že veliko veliko let tako, in zajec mi ni še nikdar drevesc poškodoval; pa tudi drevesna skorja je tako gladka in zdrava ostala, da lepše žetiti ne morem“. Z glavo zmajem in grém svojo pot; pa si zapomnim, da bom drugo spomlad vidil, ali se bo zajec s špehom (slanino) namazanih drevesc lotil ali ne. Vrt kmetov je z živo mejo ograjen, skozi ktero ne samo zajci lahko smuknejo, temuč tudi psi. Al pri vsem tem vendar le nisem nikjer zapazil, da bi bil zajec drevesca ne letos, ne v poprejšnjih letih oglodal. Drevesca so kaj lepe in zdrave, rastejo, da je veselje, na skorji se ničesa ne vidi, da bi bolehale, gladka in svetla je, kakor da bi bila v enem dnevu zrastle.

Potem takem ne odganja maža s špehovo kožo ali svinskim popkom samo zajca od dreves, temuč pripomore tudi, da skorja zdrava in gladka ostane. Da bi pa drevescom vendar-le škodovalo, če bi se s svinsko maščobo preveč in predebelo namazale, je gotovo, ker to vé vsak umen gospodar, da debela ne smemo z mastjo tako zapažiti, da bi dihati ne móglo, ker potem bi poginilo.

Slavni vrtnar Lukas opominja to-le: Da mastna namaža nekterim drevescem škoduje, nekterim pa ne, to izhaja odtod, o katerem času se namažejo. Če se drevesca v jeseni ali pozimi v mrzlem vremenu namažejo, jim ne škoduje; če se pa namažejo v gorkem vremenu, da solnce na drevesca koj, ko so namazane, sije, jih prepeka in maščobo v skorjo zlo vžene, takrat jim škoduje mazilo.

Zapomnite si tedaj gospodarji to-le: Gotova resnica je, da maščoba varuje drevó, da ga zajec ne gloda, pa tudi ne škoduje drevesu, ako se mast ne

namaže na drevo na debelo, ampak tanko, in se to opravi v jeseni ali pozimi.

Gospodarska skušnja.

* Kloroform pri čbelah. Na Angležkem so po več srečnih skušnjah zvedili, kdor hoče izprazniti panj, to je, čbele pregnati v drug panj, omami jih s kloroformom. Panj se zastran svetlobe s kakim prtom pregrne in kloroforma se va-nj nekoliko kapljic vlije. Koj ko se vidi, da so čbelice omamljene, se brez vse nevarnosti v kak drug panj denejo, v katerem se drugo jutro zopet vse ožive in roje okrog novega panja vesele kakor okrog poprejšnega.

O goveji kugi na dalje.

V Beču na Notranjskem in v Pirčah v kočevskem kantonu goveja kuga odjenjuje, na novo pa se je začela v Vasi, brž ko ne iz Pirč zatrošena. Dotična komisija je 17. dne tega mesca bolnega vola pobiti dala, zraven tega pa še troje goved, ki so s kužnim volom bile v enem hlevu. Ker gospodar bolnega vola ni skrival, ampak ga komisii brž naznanil, se mu bojo pobite pa še zdrave goveda, po odšteti vrednosti kože, vse poplačale, kakor sta jih cenila prisežena moža, za že bolnega vola pa prejme gospodar po postavi 2 tretjini njegove vrednosti. Ali se bo s tem zatrla kuga, ni še gotovo, ker je cela vas do 16. dne t. m. svojo živino skupaj pasla.

Pri tej priliki, ko je dr. Bleiweis bil v Pirčah in Vasi, je bil tudi čez Kolpo v hrvaškem Brodu, pa se ondi iz pripovedovanja za blagor svojega okraja skrbnega predstojnika g. Matkoviča prepričal, v kakoršnih nadlogah so zavoljo pomanjkanja vode take sela na Hrvaškem, kjer število goved znaša po 2000 ali celo 3000, pa bi morale zaprte biti zaradi kuge.

Dopis c. k. deželne general-komande zagrebške od 7. dne t. m. naznanja žalostne novice o goveji kugi na vojaški granici. Ne le da v prejšnjih selih ni potihnila kuga, se še čedalje bolj razširja v taci krajih, ki so blizo bosniške meje in blizo reke Save in Une, kamor se kužna mrha še zmiraj meče. Že 7379 goved je zgubila vojaška granica po kugi do 1. dne tega mesca. „Bosnjak je grd nemarnež in njegova gosposka je brez vse moči in veljave“ — pravi oni dopis — in odtod izvira velika nesreča za hrvaško deželo. V turškem Brodu je od 1200 goved jih poginilo že 1100, in večidel njih segnjije nezakopanih! — Tù pač se dosti očitno kaže, kakošna nesreča, ako se uname kuga, utegne biti turška skozi in skozi zanemarjena dežela drugim sosednim deželam, in kakošne žalostne nasledke ima tisti protektorat, kterega

vživa turška vlada od nekterih evropskih vlad. Kako dolgo nek se bo trpel še tak divji stan turških prebivavcev?

Natoroznanske stvari.

0 vtrinkih.

Spisal Ogrinc Viljem.

(Konec.)

§. 3. Ali kaj so pa vendar vtrinki? Le ta odgovor še nam ostane.

Vtrinki so trupla svetá, kakor zemlja, ali solnce ali luna; tekajo okrog solnca, na poti srečajo zemljo, in ker jih zemlja vleče na-se, zatoraj na-njo padajo. Gotovo ni nemogoče misliti si med velikimi tudi majhne trupla (zakaj tudi so take), katerih pa drugače viditi ne moremo.

A. Newton (izrekuj: Njutn) stavi te-le pravila:

I. vtrinki so kozmične trupla;

II. stalne trupla naše sestave (in v elipsah tekajo okrog solnca);

III. pot in hitrost sta si skor pri vseh vtrinkih enaka;

IV. so v goščavi (Schwarm oder Strom), ki ima podobo kroga (Ring), in ki je 5—10 milijonov milj širok ali debel, zakaj zemlja, koja v enem dnevu precej 2 milijona milj preteče, porabi več dni (3—4), da pride skozi goščave.

Cela goščava avgusta mesca (8.—12.) obstoji morda iz 300 bilijonov trupel.

Vtrinki ugasnejo in se razgube v drobce prej kakor pridejo na zemljo, in nam svetijo le visoko nad zemljo. V naših krajih je obilnost vtrinkov v enaki uri več noči enaka, to je, če je vtrinkov bilo 9. avgusta mesca od 9.—10. u. največ, jih bode tudi 10. in 11. o ravno tisti uri.

§. 4. E. Herrick v New-Haven (izrekuj: Njuhävñ) v Ameriki pravi, da 2 milijona vtrinkov pade vsaki dan (24 ur) v celem ozračji. Vtrinki, „ognjene kepe“ (Feuerkugel) in vtrnjaki so enake kozmične narave in postanejo goreči zato, ker iz silne mrzloti po zadržkih, ki jih imajo premagati v teku, prav hitro, skoro v trenutku, pridejo v ozračje naše zemlje. Ker je hitrost vtrinkov tako silna, je prav vrjetno, da po ozračji razraste vtrinkom gorkota in svitloba, da vtrink odpodí zrak na vse strani, in ker z vso hitrostjo zrak skupaj plane, da nastane hrup, in ne, ker se trupla drobé. Truplo postane pa goreče-tekoče, zrak na-nj tepe in se na-nj opira in ustanoví skorjo. Če vtrinek daljno ozračje počasi preteče, ne zgorí vès, ampak razpoči in prihaja vroč na zemljo (te trupla imenujemo „vtrnjake“). Večina vtrinkov pa hitro teka, zgolj zgorí, in to so „vtrinki“.

Število vtrnjakov, ki v enem letu padajo, to je skoraj gotovo 10.000, vendar najdemo samo 2 ali 3. Videzna manjša hitrost vtrnjakov je pa le odtod, ker so večidel tudi dalje od nas, kakor vtrinki.

§. 5. a) Hitrost vtrinkov itd. je $4\frac{1}{2}$ do 9 milj v eni sek. (zemljina je le malo večja od 4 milje v 1 sek.) Vendar so nekteri tudi le $3\frac{1}{2}$ milje, nekteri pa $11\frac{1}{2}$ do $23\frac{3}{4}$ milj pretekli v 1 s. Ta hitrost res očitno kaže, da so vtrinki itd. kozmične trupla.

b) Ognjene kepe tekajo bolj počasi; to se vidi iz tega, ker so se nektre le do 18 čevljev globoko vdrle v mehko zemljo. Tako se je v Ensisheim-u na Elzaskem 276 liber težak kamen 1492. leta 7. dan novembra mesca vdrl le 3 čevlje globoko; tisti v Castro villari v Abrucih 9. februarja 1583. leta 6 čevljev, in

samo tisti pri Hradšinu na Hrvaškem 26. dan maja leta 1751 18 čevljev globoko.

c) Slavní Olbers (1758—1840) stavi največo visokost le na malo več od 30 milj. Heis pa je izrajtal, da je veliki vtrinek 10. dné julija 1837 62 milj bil oddaljen od zemlje, ko je jel svetiti, in 42 m. takrat, ko je ugasnil.

d) Gledé na barvo jih je med opazovanih 4000 (v 9 letih) bilo $\frac{2}{3}$ belih, $\frac{1}{7}$ rumenih, $\frac{1}{17}$ rudečkastorumenih, in le $\frac{1}{37}$ zelenih. Pa tudi razno svetijo: nekteri so svitleji kot najsvitleje zvezde, nekteri pa se vidijo le skozi dalekovide. Veliko vtrinkov je tudi „repatih“ (kakor na pr. „repate zvezde“), pri družih pa teče samo truplo.

§. 6. Kadar vtrinki padajo v dôbah (Strom), moremo jih vsaj 13—15 v vsaki uri gledati; druge dni pa 4—5 v 1 u. Sicer pa v srednji meri največ junija mesca, avgusta in novembra (5—6 vtrinkov); najmanj aprila mesca (2—3).

Dôbe so pa te-le:

1.—3. januarja (?) to pa še ni prav gotovo,

18.—20. aprila (?) „ „ „ „

26. maja (?) „ „ „ „

20.—30. julija (?)

2.—5. avgusta

8.—12. „ goščava (Strom) sv. Lovrenca.

19.—27. oktobra

12.—14. novembra

9.—12. decembra.

Mesto pa, z kterega se vtrinki vtrinajo, imenujejo: „Radiationspunkt“.

§. 7. Kemično preiskovani vtrinki imajo med 100 delov cele snove, 96 delov železa (samo eden le 2 dela). Skoraj vsi (le eden ne) imajo tenko, črno, svetlečo in žilavo skorjo.

Prvine, iz kterih so, te so: kislec (Sauerstoff), žveplo, fosfor, ogele (Kohlenstoff), kremen (Kiesel), alumin, magnezium, calcium itd.; vseh je 18.

§. 8. Nekdanji modrijani so mislili, da vtrinki sapa naznanjajo, posebno kadar jih je padalo mnogo.

a) Tako pravi Plini: „kadar se vidi veliko vtrinkov, naznanjujejo, od kodar jamejo svetiti, sape ali viharje iz tistih krajev.“¹⁾

b) Seneka pravi: „pot padečih kamnov kaže na sapa, in sicer iz svekraja, od kodar se je utrgal vtrinek.“²⁾

c) Poznejši Polician pa piše: „tudi kaže vtrinek, kakošno je nebo, kadar pade z jasnega zraka, in naznanjuje hudega SZ.“³⁾

d) Tudi sedaj biva na Francozkem prerok z imenom Coulvier-Gravier, ki pravi, da more po opazovanih vtrinkih naznanovati spremembe v ozračji. Kadar podajo počasi in mirno, pravi, da takrat so znamenja mirnosti v najvišem ozračji itd.

Vendar se sploh vé dandanes prav dobro, da večí del vtrinkov prihaja le z krajev, kjer ne vleče nikoli sapa.

Šolske stvari.

Gimnazija goriška.

Učiteljev je 17, učencev: Slovencev 234, Furlanov 96, Talijanov 54, Nemcev 40, vkup 424 (lani 381); štípendije je vživalo 40 učencev s 3817 gold. 77 kr., uč-

¹⁾ „Si volutare plures stellae videbantur, quo feruntur albescentes, ventos ex his partibus nunciabunt.“ Hist. Nat. XVIII. c. 35.

²⁾ „Ventum significat stellarum decurrentium lapsus et quidem ab ea parte, qua erumpit.“ Nat. Quaest. I. t. c. 14.

³⁾ „Annotat et coeli faciem, num stella sereno aethere lapsa caetat, rapidi prenuntia cauri.“